

Maksymilian Puzio

„Miłość to nie zbrodnia”. Sytuacja mniejszości seksualnych we współczesnym Maroku

Kraje muzułmańskie są jednymi z najbardziej zagorzałych przeciwników homoseksualizmu na świecie. Wśród państw, w których *de facto* lub *de iure* stosowana jest kara za kontakty seksualne pomiędzy partnerami tej samej płci (stosunki homoseksualne męskie i kobiece lub tylko męskie) znajdują się 33 kraje, w których islam jest religią dominującą¹. Jednym z takich państw jest Maroko.

Temat homoseksualizmu w islamie jest często poddawany analizie naukowej. W języku polskim główną pracą omawiającą to zagadnienie jest *Queer a islam. Alternatywna seksualność w kulturach muzułmańskich* wydana pod redakcją dr Katarzyny Górak-Sosnowskiej² oraz *Seks i cytadela. Życie intymne w arabskim świecie przemian* Shereen El Feki³. Istnieje również wiele źródeł w języku angielskim, między innymi *Islam and Homosexuality* Samara Habiba⁴, *Sexuality and Eroticism Among Males in Moslem Societies* pod redakcją Arno Schmitta i Jehoedy Sofera⁵, a także *Islamic Homosexualities: Culture, History and Literature* Stephena O. Murraya⁶. Wśród opraco-

---

¹ Lista krajów z wprowadzoną karą za kontakty seksualne par jedнопłciowych: *LGBT Rights by Country or Territory*, https://en.wikipedia.org/wiki/LGBT_rights_by_country_or_territory (dostęp: 28.03.2016). Wliczone zostały tu też autonomiczne obszary Czeczeni oraz Zanzibaru. Zob. także procentowy udział muzułmanów w ogólnej liczbie ludności w poszczególnych krajach: *Table: Muslim Population by Country*, 27.01.2011, <http://www.pewforum.org/2011/01/27/table-muslim-population-by-country> (dostęp: 28.03.2016)

² *Queer a islam. Alternatywna seksualność w kulturach muzułmańskich*, red. K. Górak-Sosnowska, Smak Słowa, Sopot 2012.

³ S. El Feki, *Seks i cytadela. Życie intymne w arabskim świecie przemian*, tłum. A. Nowakowska, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2015.

⁴ S. Habib, *Islam and Homosexuality*, ABC-CLIO, LLC, Santa Barbara 2010.

⁵ *Sexuality and Eroticism Among Males in Moslem Societies*, ed. A. Schmitt, J. Sofer, The Hawroth Press, New York 1992.

⁶ S.O. Murray, *Islamic Homosexualities: Culture, History and Literature*, New York University Press, New York 1997.

wań ciężko jednak odnaleźć artykuł poświęcony sytuacji homoseksualistów w Maroku – poza „*Love is Not a Crime*”: *Goals of the Gay Movement in Morocco* Isabelli Pori⁷. Na gruncie polskim uporządkować, w pewnym stopniu, informacje na ten temat ma niniejszy artykuł.

Islam a homoseksualizm

Doktryna islamu opiera się na dwóch zasadniczych źródłach: Koranie i Sunnie Proroka. To one stanowią o stosunku tej religii do homoseksualizmu. Jeśli rozpatruje się judaistyczny i chrześcijański pogląd na ten temat, warto pamiętać, że Biblia powstawała przez kilka wieków, a jej twórcami było wielu natchnionych przez Boga autorów, co daje szerokie pole do interpretacji. Koran dla muzułmanów jest jednak Słowem Bożym zesłanym Muhammadowi w całości. Spisane w nim prawdy są wolą Allaha i stanowią podstawową wykładnię prawideł życia każdego wyznawcy islamu. Są one kodeksem postępowania i regulują nie tylko kwestie wiary, ale również pozostałe sfery ludzkiej działalności, jak gospodarka, życie społeczne czy stosunki seksualne.

Koran stanowczo sprzeciwia się homoseksualizmowi (arab. *liwat/lawata*). W świętej księdze znajduje się kilka fragmentów przedstawiających to stanowisko. Najbardziej znaczący jest ten będący częścią historii ludu Lota:

I Lota [wspomnijcie!] Kiedy powiedział on do swego ludu: Czy będziecie popełniać bezecne czyny, jakich nie popełnił przed wami żaden ze światów? Oto przychodzicie przez namiętność do mężczyzn zamiast do kobiet. Tak, jesteście ludem występny! (Koran, 7:80–81)⁸.

Warto przytoczyć także komentarz At-Tabariego do tego fragmentu:

Rzekł Lot do swego ludu: oto przychodzicie do mężczyzn od tyłu, korzystając z namiętności, a to jest to, czego zabronił Bóg, a co nakazał wam czynić z kobietami. Ale wy jesteście ludem występny. Mówi [Lot]: Czynicie to, czego Bóg zakazał, i w ten sposób buntujecie się przeciwko Niemu przez swoje czyny⁹.

Podane fragmenty Koranu i komentarza do niego ukazują, że akty homoseksualne pomiędzy mężczyznami (o kobietach nie ma informacji)

---

⁷ I. Pori, „*Love is Not a Crime*”: *Goals of the Gay Movement in Morocco*, Department of Human Rights, Barnard College Human Rights Independent Study, 2015, Columbia University Academic Commons, <https://doi.org/10.7916/D8BK1BK4> (dostęp: 28.03.2016).

⁸ Cyt. za: M. Dziekan, *Cielesność w kulturze islamu* [w:] *Queer a islam...*, s. 29.

⁹ At-Tabari, *Dżami al-bajan*, Bulak 1327 h., t. 8, s. 164f, cyt. za: M. Dziekan, *op.cit.*, s. 29.

uznaje się w islamie za czyny grzeszne. Stosunki seksualne u partnerów jednej płci są niezgodne z naturą, decyzja o ich podjęciu należy do wolnego wyboru człowieka, więc należy je kontrolować. Za ich przyczynę doktryna islamu uznaje wpływ środowiska. Z takiego stanowiska wynika, że homoseksualizm jest kwestią wyboru, można więc go zdławić w środku lub nawet wyleczyć.

Również Prorok wypowiadał się w kwestii homoseksualizmu i potrzeby karania zjawiska:

Jeśli znajdziecie kogoś, kto czyni jak lud Lota, zabijcie obu sprawców [aktywnego i pasywnego]. Jeszcze słuszniejsze będzie ukaranie tego czynu tak, jak cudzołóstwa, należy zatem sprawcę ukamienować, jeśli jest żonaty, albo wychłostać i wypędzić, jeśli jest wolny. Kara bowiem zależy od tego, kto odbył stosunek i istnieje różnica pomiędzy prawiczką a żonatym, podobnie jak w przypadku stosunku od przodu. Są różne rodzaje kary śmierci. Można zabić mieczem, niczym odstępcę od wiary, albo ukamienować [...].

Co zaś się tyczy pasywnego współwinnego, to jeśli jest dzieckiem, szalonym lub opętanym, to nie podlega karze ani grzywnie. [...] Jeśli zaś jest dorosły i uczynił to dobrowolnie, podlega takiej samej karze jak sprawca aktywny [...].

Jeśli ktoś odbywa stosunek z kobietą od tyłu, a nie jest ona ani jego niewolnicą ani żoną, to znaczy, że jest homoseksualistą, ponieważ jest to stosunek w miejscu nieodpowiednim. Kara za to jest taka, jak wyżej zarówno dla strony pasywnej, jak i aktywnej¹⁰.

Również i w tym fragmencie jest mowa o wolnej woli człowieka i o tym, że homoseksualizm jest jego wyborem. Decyzja taka zasługuje jednak na potępienie i surową karę¹¹.

Tak negatywny stosunek do homoseksualizmu w Koranie budzi pytanie o występowanie zjawiska w okresie dżahiliji. Według niektórych teorii pojawiło się ono w świecie arabskim wraz z Persami, a wcześniej, to jest przed nastaniem islamu, nie było Arabom znane. Pomimo braku dowodów uznaje się jednak, że musiało ono występować przez wzgląd na liczbę odwołań do tematu w świętej księdze. Homoseksualizm w kulturze arabskiej upowszechnił się już w okresie kalifatu Abbasydów, czego przykłady można znaleźć w *Księdze tysiąca i jednej nocy*, a przede wszystkim w poezji Abu Nuwasa, Ibn Al-Mutazza, As-Sulamiego czy Abu Firasa.

---

¹⁰ Cyt. za: T. Krzysiński, *Islam a homoseksualizm* [w:] *Arabowie, islam, świat*, red. M. Dziekan, I. Kończak, Wydawnictwo Ibidem, Łódź 2007, s. 619.

¹¹ Jeśli chodzi o stosunki płciowe pomiędzy kobietami (arab. *sihak*) to stosuje się zasadę analogii (*kijas*).

Ruch LGBT wśród wyznawców islamu ma kilka charakterystycznych cech, wskazuje je dr Górak-Sosnowska¹². Po pierwsze jest najbardziej undergroundowym środowiskiem w islamie, a możliwość szerszego zaistnienia i zorganizowania się miał dzięki Internetowi. Druga kwestia łączy się z niezgodnością homoseksualizmu z religią, co wymusza potrzebę znalezienia nowych interpretacji źródeł religijnych. Trzecią cechą jest podwójne wykluczenie muzułmańskich mniejszości seksualnych. Z jednej strony nie są akceptowane przez innych muzułmanów, a z drugiej ze względu na religię spotykają się z wykluczeniem ze strony innych homoseksualistów.

Jedną ze stron internetowych promujących pogodzenie islamu i homoseksualizmu jest założona przez Sulaymana X *Queer Jihad*, na której podkreśla się, że stosunek islamu do homoseksualizmu jest kwestią otwartą, wymagającą debaty. Również autorzy serwisu *Safra* przytaczają argumenty za brakiem sprzeczności pomiędzy religią a orientacją seksualną. Omawiają między innymi surę Lot, w której pada sformułowanie o penalizacji homoseksualizmu. Według autorów portalu jest to błędne rozumienie, a przyczyną ukarania ludu Lota były jego dewiacje seksualne – pedofilia, gwałty, bestialstwo oraz odmowa uznania Muhammada za proroka¹³.

Doktor Górak-Sosnowska podaje też, za omówieniem Mahruqa Fatimy Khana, trzy typy strategii przyjmowanych przez homoseksualnych muzułmanów¹⁴:

Bóg jest miłosierny – a zatem wybaczy homoseksualizm.

- Taki po prostu jestem – skoro Bóg stworzył człowieka jako homoseksualistę, to znaczy, że tak miało być.
- To nie tylko islam – inne religie monoteistyczne również mają negatywny stosunek do homoseksualizmu, a zatem nie jest to wyłącznie problem islamu. Skoro więc w państwach chrześcijańskich i w Izraelu akceptowane są osoby homoseksualne, być może i w państwach muzułmańskich będzie to możliwe¹⁵.

Pokazuje to, że muzułmanie identyfikujący się z ruchem LGBT starają się pogodzić swoją przynależność kulturową i religijną z negatywnie postrzeganą przez tę kulturę i religię orientacją seksualną. Daje się tu również zauważyć efekt współczesnej globalizacji i poczucie krzywdy doznawa-

---

¹² K. Górak-Sosnowska, *Muzułmańska kultura konsumpcyjna*, Wydawnictwo Akademickie „Dialog”, Warszawa 2011, s. 394–395.

¹³ (Male) *Homosexuality and Islam*, Safra Project, <http://www.safraproject.org/sgi-male-sexualityandislam.htm> (dostęp: 2.04.2016)

¹⁴ M.F. Khan, *Queer, American and Muslim: Cultivating Identities and Communities of Affirmation* [w:] S. Habib, *op.cit.*, omówienie za: K. Górak-Sosnowska, *Muzułmańska...*, *op.cit.*, s. 396.

¹⁵ K. Górak-Sosnowska, *Muzułmańska...*, *op.cit.*, s. 396.

ne przez homoseksualistów, potęgowane odkrywaniem, jaka jest sytuacja mniejszości seksualnych na Zachodzie.

Status prawny homoseksualizmu w Maroku

Regulacje dotyczące stosunków homoseksualnych w Maroku znaleźć można w artykuł 489. Kodeksu karnego. Zgodnie z nim „Osoba, która popełnia czyny nieprzyzwoite lub niezgodne z naturą jego płci, podlega karze pozbawienia wolności od 6 do 3 lat oraz grzywnie w wysokości od 200 do 1000 dirhamów, chyba że okoliczności sprawy stanowią bardziej poważne przestępstwo”¹⁶. Zapis ten wynika z religijnego poglądu, że akty homoseksualne to czyny zakazane i grzeszne. Zgodnie z artykułem opublikowanym na brytyjskiej stronie Agencji Reutera wyroki skazujące za homoseksualizm są jednak rzadkie¹⁷. Podobne informacje zawiera raport US Department of State Country dotyczący praw człowieka za rok 2012, według którego egzekwowanie przepisów Kodeksu karnego za omawiane czyny jest sporadyczne¹⁸. Zazwyczaj procedura ta wygląda podobnie. Zatrzymuje się podejrzanych na podstawie złamania artykułu 489., a następnie zwalnia się ich po kilku dniach, bez wszczynania procesu sądowego.

Artykuł 504. Kodeksu karnego stanowi z kolei o tym, że osoby, które oskarżono na podstawie przepisów rozdziału VII, czyli artykułów od 497. do 503., mogą zostać wydalone z kraju. Przepis ten mówi także, że próba popełnienia przestępstwa podlega takiej samej karze, jak czyn dokonany. Zapis oficjalnie nie obejmuje artykułu 489. związanego z zakazem stosunków homoseksualnych, jednakże wiele osób o odmiennej orientacji seksualnej jest sądzonych za prostytutkę, którą już penalizują zapisy VII rozdziału. Jest ona karana w łagodniejszy sposób i stanowi formę obejścia prawa. Według Kodeksu karnego stosunek seksualny, za który uzyskano korzyść materialną, nie przynosi przyjemności obojgu partnerom, a jest wykorzystaniem jednej z osób. Artykuł 497. mówi: „Każdy, kto podnieca, promuje lub ułatwia rozpustę lub prostytutkę nieletnich poniżej 18 roku życia,

---

¹⁶ Morocco. *Code pénal* [Kodeks karny Maroka], 26.11.1962, http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=190447 (dostęp: 3.04.2016). O ile nie zaznaczono inaczej, wszystkie przekłady na język polski pochodzą od autora artykułu.

¹⁷ T. Pfeiffer, Z. Abdennebi, *Moroccan Gay Magazine Pushes Limits of Expression*, 19.05.2010, <http://uk.reuters.com/article/us-morocco-gay-idUKTRE64I2YS20100519> (dostęp: 3.04.2016).

¹⁸ *Country Reports on Human Rights Practices for 2012. Morocco*, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, U.S. Department of State, www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2012humanrightsreport/index.htm#wrapper (dostęp: 3.04.2016).

podlega karze pozbawienia wolności od 2 do 10 lat oraz grzywnie od 200 do 2000 dirhamów¹⁹. Następny przepis mówi o karze więzienia od roku do 5 lat oraz grzywnie od 5 tysięcy do miliona dirhamów dla każdego, kto w jakiś sposób przyczynia się do wystąpienia prostytutki. Dotyczy to między innymi osób korzystających z usług seksualnych, oferujących je, chroniących którąś z osób powiązanych z tym zjawiskiem, czy nawet osób, które „nie są w stanie usprawiedliwić swoich źródeł dochodu w kontekście poziomu ich życia, w sytuacji gdy żyją z osobą, która zazwyczaj angażuje się w prostytutkę, rozpustę lub utrzymuje podejrzone stosunki z jedną osobą lub wieloma osobami oddającymi się prostytutce lub rozpucie”²⁰. Warto zaznaczyć, że prostytutka jest jednym z czynników zachęcających do podróży do Maroka, nie tylko członków społeczności LGBT²¹, czego przykładem może być sprawa Raya Cole’a, omówiona w dalszej części artykułu.

W preambule najnowszej konstytucji Maroka z 2011 roku, nadanej przez króla Muhammada VI w związku z Arabską Wiosną, znajduje się zapis o „zakazie i zwalczaniu wszelkiej dyskryminacji wobec każdego ze względu na płeć, kolor skóry, przekonania, kulturę, pochodzenie społeczne lub regionalne, język, niepełnosprawność czy jakiegokolwiek prywatne przesłanki”²².

Homoseksualiści w Maroku

Pierwszą kwestią, której warto się przyjrzeć, jest liczba osób homoseksualnych w Maroku. Niestety w związku z sytuacją prawną i społeczną trudno określić, ilu jest członków tej grupy. Według badań amerykańskich homoseksualiści stanowią około 3–4% wszystkich mieszkańców Stanów Zjednoczonych²³. Można w związku z tym założyć, że odsetek ten dla Maroka będzie znacznie niższy. Jeśli przyjąć za I. Pori, że wynosi on około 1%, to liczba

---

¹⁹ Morocco. *Code pénal*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Y. El Kaidi, *Sexual Tourism in Morocco*, 22.01.2013, www.moroccoworldnews.com/2013/01/74751/sexual-tourism-in-morocco/ (dostęp: 3.04.2016).

²² Morocco: *Homosexuality Convictions Upheld*, 8.07.2014, <https://www.hrw.org/news/2014/07/08/morocco-homosexuality-convictions-upheld> (dostęp: 3.04.2016).

²³ S. Somashekhar, *Health Survey Gives Government Its First Large-Scale Data on Gay, Bisexual Population*, 15.07.2014, https://www.washingtonpost.com/national/health-science/health-survey-gives-government-its-first-large-scale-data-on-gay-bisexual-population/2014/07/14/2db9f4b0-092f-11e4-bbf1-cc51275e7f8f_story.html (dostęp: 3.04.2016).

homoseksualistów w Maroku sięga ponad 330 tysięcy²⁴. Osoby te przeważnie zmuszone są do ukrywania swojej orientacji.

Przykładów wykorzystywania Kodeksu karnego przeciw mniejszościom seksualnym w Maroku w XXI wieku jest bardzo wiele. Przykładowo 1 czerwca 2004 roku w mieście Tetuan aresztowano 43 osoby oskarżone o podżeganie do rozpusty i występowanie przeciw moralności publicznej. Na policję doniesiono o przyjęciu urodzinowym, podczas którego zgromadzeni mieli utworzyć organizację homoseksualistów. Sprawa ta przyczyniła się do podjęcia aktywnej działalności przez Samira Bargachiego, który zorganizował w Internecie międzynarodową akcję na rzecz zatrzymanych. Dzięki niej zwolniono ich po 48 godzinach na polecenie Ministerstwa Sprawiedliwości²⁵.

W 2007 roku doszło do skandalu w Marrakeszu, kiedy to w lipcu skazano trzynaście osób za nagrywanie homoseksualnego filmu pornograficznego. W sumie oskarżeni otrzymali wyroki od sześciu miesięcy do sześciu lat więzienia (łącznie dało to trzydzieści lat więzienia) w związku z produkowaniem gejowskiego filmu, prostytutką oraz posiadaniem narkotyków. Wśród skazanych znalazło się jedenastu Marokańczyków i dwóch Francuzów.

Kolejny przypadek dyskryminacji prawnej homoseksualistów odnotowano w listopadzie 2007 roku. Dziewiętnastego listopada (poniedziałek) zatrzymano sześciu mężczyzn z Alcazarquivir po pojawieniu się na portalu YouTube filmiku pokazującego uroczystość przypominającą „gejowski ślub” (pojawiały się jednak głosy, że był to rytuał *gnawa/gnaoua* związany z grupą etniczną o tej samej nazwie²⁶ lub religijnym bractwem Sufi). Choć zatrzymane osoby zaprzęcały oskarżeniom, dom, w którym miała odbyć się „uroczystość”, został zaatakowany przez tłum liczący według niektórych źródeł nawet 13 tysięcy osób²⁷. Do protestów podżegali imamowie podczas poprzedzającego atak piątkowego kazania w meczecie. Doprowadziło to do ogłoszenia manifestu sprzeciwiającego się „klimatowi nienawiści i inkwizycji” podpisanego przez 150 polityków, intelektualistów i artystów marokańskich, między innymi Tahara Benjellouna, Laabiego Abdellatifa Mohameda Chafika, Fouzia Assouliego czy byłego ministra Mohameda el Ghasa. Osoby występujące w filmiku zatrzymano i zasądzone im wyroki od czterech do sześciu

---

²⁴ I. Pori, *op.cit.*, s. 3.

²⁵ I. Cembrero, *Los islamistas, contra los 'gays'*, 16.06.2004, http://elpais.com/diario/2004/06/16/internacional/1087336821_850215.html (dostęp: 3.04.2016).

²⁶ Gnawa/gnaoua – grupa etniczna potomków czarnych niewolników.

²⁷ D. Ireland, *Homo Witch Hunt in Morocco*, 15.01.2008, <http://archive.globalgayz.com/africa/morocco/gay-morocco-news-and-reports/#article2> (dostęp: 4.04.2016).

miesiący więzienia²⁸. Kontrowersje budzi to, że jedynym dowodem w sprawie był wspomniany film umieszczony w Internecie²⁹, na którym nie pokazano żadnych aktów seksualnych, o których penalizacji mówi artykuł 489. Kodeksu karnego.

Z kolei w Fiqh Bensalah 17 kwietnia 2014 roku aresztowano sześciu mężczyzn w wyniku oskarżenia ze strony ojca dziesiętnastolatka, że uczynili syna homoseksualistą. Sąd w Beni Mellal na podstawie samych oskarżeń, bez analizy dowodów ani wezwania świadków wydał wyrok skazujący za akty homoseksualne, prostytucję i publiczne spożywanie alkoholu. Jedynym materiałem procesowym były oświadczenia, które oskarżeni podpisali zaraz po zatrzymaniu, zgłaszając przy tym, że czynią to pod presją policji. Jeden z oskarżonych wyrokiem sądu pierwszej instancji z 12 maja skazany został na trzy lata więzienia, dwóch innych na dwa i pół roku, a pozostali na krótsze okresy. Zgodnie z artykułem 504. Kodeksu karnego skazano ich także na banicję. Raport Human Right Watch potępił ściganie i karanie obywateli za orientację seksualną, a także niesprawiedliwość procesu sądowego, w którym nie poddano analizie żadnych dowodów ani nie przyjęto zeznań świadków³⁰. Sąd apelacyjny 2 lipca 2014 roku utrzymał wyroki skazujące dla czterech z sześciu mężczyzn, jednakże dla dwóch z nich skrócono je, a innym zamieniono na karę w zawieszeniu. Wszystkim również cofnięto nakaz banicji.

Głośną na arenie międzynarodowej sprawą było zatrzymanie sześciu-osięciogodziesięcioletniego Brytyjczyka, Raya Cole'a. Mężczyzna został aresztowany przez policję 18 września 2014 roku na przystanku autobusowym w Marrakeszu, na którym spotkał się z dwudziestodwuletnim studentem ekonomii Jamalem Wald Nassem (nazwisko fałszywe). Na podstawie zdjęć w telefonie komórkowym oraz w związku ze znalezieniem w mieszkaniu starszego mężczyzny antybiotyków, które uznano za tabletki na AIDS, Europejczyk został skazany na cztery miesiące więzienia. Sprzeciw opinii międzynarodowej wzbudziło to, że mężczyźni nie pozwolono na skontaktowanie się z rodziną ani nie poinformowano konsula o zatrzymaniu obywatela jego kraju. Cole'a zmuszono także do podpisania oświadczenia pomimo braku postawionych zarzutów. Dzięki mobilizacji prasy brytyjskiej i polityków Ray Cole został zwolniony z aresztu 7 października – oficjalnie w związku z problemami zdrowotnymi. Dzięki nagłośnieniu sprawy również Jamal został zwolniony z aresztu, a Brytyjczyk postarał się o udzielenie studentowi azylu w Wielkiej Brytanii. Warto przywołać słowa męż-

---

²⁸ I. Cembrero, *La Gendarmeria de Marruecos detine a 21 homosexuales*, 25.03.2008, http://elpais.com/diario/2008/03/25/sociedad/1206399606_850215.html (dostęp: 4.04.2016).

²⁹ Fragmenty filmu z wydarczenia oraz demonstracji można znaleźć pod adresem: <http://www.dailymotion.com/video/x3mvmj> (dostęp: 4.04.2016).

³⁰ *Morocco: Homosexuality...*

czynny o pobycie w marokańskim więzieniu, które nazywa „piekłem na ziemi”³¹. Ray Cole mówił również, że spotykał się z agresją i przemocą ze strony policjantów, którzy nazywali go „brudną szumowiną”³². Po przesłuchaniach i podpisaniu dokumentu w języku arabskim, którego treści nie rozumiał, został umieszczony w celi z 52 osobami, którym oznajmiono, że jest on „turystą, który przyjechał do Marrakeszu, by żerować na młodych chłopcach”³³. W pomieszczeniu znajdowały się 22 piętrowe łóżka, niewystarczające dla tak wielu osadzonych, w związku z czym Brytyjczyk musiał sypiać na betonowej podłodze. Udało mu się skontaktować z rodziną i konsulem dopiero po pięciu dniach pobytu w areszcie.

Warte zauważenia jest również to, że mężczyzna często podróżował do Maroka. Był w kraju ponad 20 razy w ciągu ostatnich 10 lat przed aresztowaniem. Często przyjeżdżał z własnym partnerem, co jest przykładem popularności, jaką cieszy się Królestwo Maroka wśród turystów, również odmiennej orientacji seksualnej. W wywiadach podkreślał, że póki przestrzega się lokalnych zwyczajów i jest się dyskretnym, homoseksualizm nie budzi społecznego oporu³⁴. Cole przypomina również o wysokim poziomie korupcji wśród służb bezpieczeństwa Maroka, przez co kontakty homoseksualne są często niepenalizowane.

Kolejne aresztowania miały miejsce 16 czerwca 2015 roku w Agadirze, gdzie policja zatrzymała ponad 20 homoseksualistów i transwestytów oskarżonych o naruszenie obyczajowości publicznej. Akcję przeprowadzono po złożeniu kilku zawiadomień przez obywateli zgłaszających niemoralne zachowania grupy mężczyzn³⁵.

Problem karania więzieniem obywateli o odmiennej orientacji seksualnej w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat ukazują informacje przekazywane przez grupę KifKif (o której piszę w dalszej części artykułu), według której od ogłoszenia przez Maroko w 1956 roku niepodległości do więzienia za czyny homoseksualne trafiło ponad 5 tysięcy gejów³⁶.

---

³¹ P. Strudwick, *Ray Cole Interview: I Would Go Back to Moroccan Prison Hell for Jamal*, 16.10.2014, <http://www.theguardian.com/world/2014/oct/16/ray-cole-interview-jailed-morocco-homosexual> (dostęp: 5.04.2016).

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

³⁴ P. Baker, *Guide for Gay People Visiting Morocco*, 20.10.2014, <http://www.theguardian.com/travel/2014/oct/20/guide-for-gay-people-visiting-morocco> (dostęp: 5.04.2016).

³⁵ L. Arbaoui, *Morocco Reportedly Arrests 20 Homosexuals in Agadir*, 21.06.2015, <http://www.moroccoworldnews.com/2015/06/161349/morocco-reportedly-arrests-20-homosexuals-in-agadir/> (dostęp: 5.04.2016).

³⁶ *Morocco: New Magazine Braves Risks to Give Voice to Arab Homosexuals*, 3.05.2010, <http://www.menassat.com/?q=en/news-articles/7411-morocco-new-magazine-braves-risks-give-voice-arab-homosexuals> (dostęp: 5.04.2016).

Przytoczone przykłady wyroków skazujących budzą sprzeciw organizacji praw człowieka. Przywołuje się często ratyfikowany przez Maroko w 1979 roku Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (International Covenant on Civil and Political Rights, ICCPR). Znajduje się w nim zapis zakazujący naruszania prawa do prywatności obywatela. Warto przytoczyć słowa Sarah Leah Whitson, szefowej departamentu Middle East and North Africa w Human Rights Watch: „Jeśli Maroko aspiruje do bycia regionalnym liderem praw człowieka, musi powziąć kroki, by znieść swoje dyskryminujące prawo wobec prywatnych aktywności pomiędzy dwojgiem dorosłych ludzi z powodu tego, że są tej samej płci”³⁷.

Nie tylko instytucje broniące wolności obywatelskich sprzeciwiają się stosowaniu w Maroku dyskryminującego prawa. Również marokańskie elity społeczne walczą z takimi praktykami. Przykładem może być działalność pisarzy Abdellaha Taïa³⁸ i Rachida O, a także przywołany już manifest związany z wydarzeniami w Alcazarquivir.

W przypadku wielu omówionych sytuacji widać wyraźnie rozdźwięk społeczny, jeśli chodzi o nastawienie do homoseksualistów. Część społeczeństwa opowiada się za wolnością i depenalizacją stosunków jedнопłciowych, buntuje się także przeciwko rosnącym wpływom islamistycznym. Wiele jednak z opisanych aresztowań nastąpiło w wyniku zgłoszenia przez obywateli naruszania moralności publicznej.

Spółeczeństwo marokańskie wobec homoseksualizmu

Jak już wspomniałem wyżej, wśród Marokańczyków możemy zaobserwować dwie postawy wobec homoseksualizmu: poparcia i sprzeciwu. W związku z tym warto przyjrzeć się, jak osoby o odmiennej orientacji są traktowane przez swoich sąsiadów i współobywateli.

Homoseksualizm w historii Maroka był obecny od wieków i spotykał się z dużą tolerancją społeczną, jednak współcześnie, jak twierdzi Khadija Rouissi, marokańska działaczka na rzecz praw człowieka, prześladowania są „wynikiem propagowania marki, jaką jest fanatyczny islam”³⁹.

Odniesienia do homoseksualizmu w kulturze arabskiej są obecne od wieków. Jednym z głównych propagatorów homoerotycznych wątków był poeta Abu Nuwas. Idee te przenikały wraz z podbojem arabskim do Północ-

³⁷ *Morocco: Homosexuality...*

³⁸ Więcej na ten temat w dalszej części artykułu.

³⁹ D. Smith, *Gay Magazine Launched in Morocco*, 20.05.2010, <http://www.theguardian.com/world/2010/may/20/gay-magazine-launch-morocco-rights> (dostęp: 6.04.2016).

nej Afryki. W samym Maroku można znaleźć nawiązania do homoseksualizmu w piętnastowiecznych pieśniach *Al-Malhun*⁴⁰ mówiących o romansach pomiędzy mężczyznami.

Jednakże szczyt „popularności” homoseksualizmu przypada na wiek XIX i XX do lat sześćdziesiątych. W latach pięćdziesiątych XX wieku Maroko stało się celem turystycznym dla mniejszości seksualnych, szczególnie wśród Amerykanów i Brytyjczyków. Było to związane z restrykcjami w ich własnych krajach i bardziej liberalną atmosferą w Maroku. Najpopularniejszym celem turystyki homoseksualnej był Tanger, będący od 1923 do 1956 roku strefą międzynarodową. W latach czterdziestych i pięćdziesiątych do miasta przyjeżdżali między innymi fotograf i kostiumograf Cecil Beaton, pisarze i scenarzyści Truman Capote oraz Gore Vidal, a także dramaturg Tennessee Williams. W Tangerze swoją głośną i kontrowersyjną powieść *Nagi lunch* napisał William Burroughs. Po zniesieniu strefy międzynarodowej i przyłączeniu „miasta grzechu” do Maroka ruch „turystyki homoseksualnej” znacznie zmalał. Pomimo to do kraju przyjeżdżali projektant mody Yves Saint Laurent, malarz Francis Bacon oraz filozof Michel Foucault, wszyscy otwarcie głoszący swój homoseksualizm. Spotykali się oni z tolerancją społeczną, która jednak z biegiem czasu zanikała w kraju na rzecz rosnących wpływów islamskich.

W ostatnich latach zauważa się wzrost społecznej homofobii. Homoseksualizm dla wielu jest perwersją (*choudoud*), grzechem (*haram*) i czynem haniebnym (*hchouma*). W 2015 roku w czerwcu w Fezie tłum ludzi zaatakował na ulicy transwestytę, którego podejrzewano o bycie gejem⁴¹. Ostatnio przejawem wrogości wobec homoseksualizmu była napaść w Beni Mellal 27 marca 2016 roku. Grupa mężczyzn wdarła się do mieszkania, w którym dwóch homoseksualistów odbywało stosunek. Parę pobito, znieważono i nago wyciągnięto siłą z domu na ulicę. Najbardziej szokujące w tej sprawie jest to, że wyrok skazujący otrzymała para zaatakowanych mężczyzn w związku ze złamaniem artykułu 489. Kodeksu karnego. Sąd osądził jednak także atakujących. Proces został oprotestowany przez obrońców zarówno napastowanych, jak i napastników. Uwagę międzynarodową przykuł krótki film pokazujący obrażenia nagich zaatakowanych mężczyzn. Homoseksualistów skazano na cztery miesiące więzienia, jednak w zawieszeniu. Napastnicy otrzymali karę za włamanie i przemoc. Jednego skazano na sześć

---

⁴⁰ *Al-Malhun* – rodzaj pieśni; *Al-Malhun* pochodzą z terenów Maroka, opierają się na muzyce andaluzyjskiej, tworzone są od około XV w. do czasów współczesnych.

⁴¹ J. Sillberfeld, *Au Maroc, un homme présumé gay agressé par une foule*, 30.06.2015, <http://yagg.com/2015/06/30/au-maroc-un-homme-presume-gay-agresse-par-une-foule/> (dostęp: 6.04.2016).

miesiący więzienia, drugiego na cztery, dwaj kolejni zostali uniewinnieni, a piąty ma odpowiadać przed sądem dla nieletnich⁴².

Sytuacja ta spotkała się z krytyką Samira Bargachiego⁴³, który słowa sprzeciwu skierował do rządu marokańskiego. Potępił on milczenie władz, które stają się „wspólnikiem”⁴⁴ ataków i prześladowań homoseksualistów w kraju dążącym do demokratyzacji. W odpowiedzi dr Mustafa Ben Hamza, piastujący urząd przewodniczącego rady islamskiej Maroka, głośno wypowiedział się, że „Oni [homoseksualiści – M.P.] nigdy nie zostaną zaakceptowani przez marokańskie społeczeństwo”⁴⁵. Samir Bargachi w odpowiedzi prasowej odniósł się do tych słów następująco:

Smutna prawda jest taka, że jest to zupełnie niemożliwe, aby wejść w dialog z islamistami na temat homoseksualizmu. Więc jedyne, co możemy zrobić, to dodać nasz własny głos w debacie, w nadziei, że będziemy w stanie zmienić homofobiczną mentalność w naszym kraju, nawet jeśli zdajemy sobie sprawę, że coś takiego jest zupełnie niemożliwe w najbliższej przyszłości⁴⁶.

Świadectwem pewnego rodzaju zmian było zorganizowanie 26 maja 2010 roku koncertu piosenkarza Eltona Johna, otwarcie przyznającego się do swojego homoseksualizmu. Jeden z urzędników miał wypowiedzieć się na ten temat: „Maroko jest tolerancyjnym krajem muzułmańskim. Koncert Eltona Johna ma charakter przykładowy. Homoseksualizm jest powszechną praktyką”⁴⁷. Jeden z liderów rządzącej Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (حزب العدالة والتنمية, Parti de la Justice et du Développement, PJD), Abdellah Baha, powiedział jednak, że przyjazd Eltona Johna do kraju był spiskiem ze strony par jedнопłciowych i promocją homoseksualizmu w Maroku.

Rosnące wpływy islamu i dbanie o moralność społeczną powodują piętnowanie osób o odmiennej orientacji seksualnej. W efekcie, w obawie przed dyskryminacją i przemocą, wiele osób homoseksualnych zawiera związki małżeńskie z osobami przeciwnej płci, starając się „zaprzeczyć” swojej orien-

---

⁴² J. Williams, *Victims of Homophobic Attack Freed from Prison in Morocco*, 12.04.2016, <http://www.pinknews.co.uk/2016/04/12/victims-of-homophobic-attack-freed-from-prison-in-morocco/> (dostęp: 14.04.2016).

⁴³ O Samirze Bargachim piszę więcej w dalszej części artykułu.

⁴⁴ *Kifkif condena la brutal agresión a una pareja gay en Marruecos*, 25.03.2016, <http://www.kifkif.lgbt/agresion-marruecos/> (dostęp: 7.04.2016).

⁴⁵ H. Al-Ashraf, *Gay Seminar Stirs Outrage in Morocco*, 19.03.2009, <http://www.alarabiya.net/articles/2009/03/19/68776.html> (dostęp: 6.04.2016).

⁴⁶ *Morocco: New Magazine...*

⁴⁷ *Lancement de la première revue internet homosexuelle au Maroc*, 14.05.2010, <http://www.lalibre.be/culture/medias-tele/lancement-de-la-premiere-revue-internet-homosexuelle-au-maroc-51b8bcce4b0de6db9bb8841> (dostęp: 6.04.2016).

tacji. Popularne jest także prowadzenie podwójnego życia. Niektórzy homoseksualiści spotykają się z innymi członkami społeczności LGBT w łaźniach, klubach nocnych czy parkach. Spotkania takie dają im możliwość bycia sobą, często są także okazją do odbycia stosunku płciowego. W Tangerze, Casablance i Marrakeszu istnieją bary, kawiarnie czy dyskoteki znane wśród społeczności homo- i transseksualnej jako miejsca spotkań, w których mogą czuć się bardziej swobodnie, gdyż często w takich lokalach zatrudnia się osoby do pilnowania bezpieczeństwa zgromadzonych.

Prześladowani homoseksualiści starają się poprawić swoją sytuację i uciekają z kraju. Przykładem może być przypadek Tarika Razkane, który wyemigrował do Stanów Zjednoczonych, gdzie w 2009 roku podczas procesu sądowego odrzucono jego aplikację o udzielenie azylu. Prośbę o zgodę na osiedlenie się w USA Tarik Razkane motywował trudną sytuacją homoseksualistów w Maroku i obawą przed prześladowaniami po ewentualnej deportacji⁴⁸.

Podsumowując, w Maroku osoby o odmiennej orientacji seksualnej często spotykają się z dyskryminacją, marginalizacją i ostracyzmem społecznym. W wielu przypadkach poza przemocą słowną dochodzi do ataków fizycznych, wobec czego zdarzają się przypadki emigracji w poszukiwaniu nowego, bardziej tolerancyjnego miejsca do życia. Warto zauważyć, że zgodnie z raportem United Nations High Commissioner for Refugees nie dostrzega się w ogóle społecznie zjawiska lesbianizmu⁴⁹. Kobiety tradycyjnie w społeczności o charakterze patriarchalnym są pomijane i przynależą do sfery prywatnej, domowej. W związku z czym, nie analizuje się i nie uważa za znaczące zjawiska kontaktów seksualnych pomiędzy kobietami.

KifKif i Samir Bargachi

KifKif (جمعية كيفكيف) jest stowarzyszeniem lesbijek, gejów, transseksualistów i biseksualistów z Maroka. Jest to organizacja pozarządowa walcząca o prawa i ochronę mniejszości seksualnych w Maroku i Hiszpanii. Poza aktywnością związaną z prawami gejów w tych krajach, stowarzyszenie zachęca do przyłączenia się każdego, kto podziela wartości wynikające z Powszech-

---

⁴⁸ *Razkane v. Holder, Attorney General*, 21.04.2009, <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=4a5c97042> (dostęp: 5.04.2016).

⁴⁹ *Morocco: Situation of sexual minorities, including treatment by the authorities and society; the application of Article 489 of the Penal Code and cases with convictions for homosexuality; state protection and support services (2010-October 2013)*, UNHCR, 23.10.2013, www.refworld.org/docid/53732cbf4.html (dostęp: 5.04.2016).

nej Deklaracji Praw Człowieka. Grupa założona została w 2005 roku w Rabacie, a w jej skład weszło wówczas 50 osób⁵⁰. Po trwającej trzy lata walce o legalizację stowarzyszenia w 2008 roku przeniosło ono swoją siedzibę do Madrytu – mieści się ona przy ulicy la Calle Alamo 5⁵¹. W maju 2010 roku wewnątrz organizacji powstała grupa Menna w Fena (منا وفينا), w języku polskim oznaczająca „z nami i dla nas”. Zrzesza ona lesbijki oraz kobiety biseksualne i transseksualne, za cel stawia sobie ich ochronę na terenie Maroka, a także stworzenie pomiędzy nimi poczucia bezpieczeństwa i wspólnoty.

Zgodnie z informacjami podanymi na stronie internetowej organizacji KifKif obecnie zajmuje się ona szeroką działalnością społeczną wśród społeczności LGBT. Stawia sobie za cel bezpłatne informowanie i doradzanie w kwestiach związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową i innymi związanymi z seksualnością. Pomaga i oferuje członkom pomoc w rozwoju społecznym i gospodarczym, w minimalizowaniu szoku kulturowego społeczeństwa i integracji z innymi osobami. Ważnym punktem działalności jest promocja edukacji zdrowotnej, szczególnie odnośnie do profilaktyki wirusa HIV, AIDS i innych chorób przenoszonych drogą płciową. Dzięki umowie zawartej z Ministerstwem Zdrowia w organizacji istnieje możliwość zrobienia szybkich badań na obecność wirusa HIV, stowarzyszenie zapewnia także darmowy dostęp do prezerwatyw i stara się budzić świadomość istniejących zagrożeń dla zdrowia. KifKif oferuje także pomoc psychologiczną w budowaniu własnej samooceny. Próbuje przeciwdziałać wykluczeniu społeczności LGBT przez własne rodziny, podejmując się mediacji czy organizując doradztwo dla rodziców osób o odmiennej orientacji seksualnej. Działa także infolinia i poradnictwo dla ofiar przemocy i dyskryminacji homo- i transfobicznej. Organizacja udziela również informacji na temat lokalnego otoczenia, możliwości wypoczynku i innych usług turystycznych. Stowarzyszenie działa wśród lokalnej społeczności przez organizowanie wykładów i kursów mających na celu promowanie tolerancji w społeczeństwie. Tematami takich kursów są na przykład: „Mity i stereotypy na temat orientacji seksualnej i tożsamości płciowej”, „Homofobia jako problem społeczny”, „Szacunek dla różnorodności jako wartość dla współistnienia”⁵². Zadania, które stawia sobie KifKif, spełniają wyspecjalizowani pracownicy oraz odpowiednio przeszkoleni wolontariusze, wśród których znajdują się również osoby pracujące w ramach studenckiego programu Erasmus +.

---

⁵⁰ J.R. Bradley, *Behind the Veil of Vice: The Business and Culture of Sex in the Middle East*, St. Martin's Press LLC, New York 2010, s. 250.

⁵¹ Strona internetowa organizacji: <http://www.kifkif.lgbt> (dostęp: 4.03.2016).

⁵² *Sobre qué te podemos informar?*, <http://www.kifkif.lgbt/que-hacemos/> (dostęp: 4.03.2016).

Obecnie w KifKif pracują 74 osoby oraz około setka wolontariuszy⁵³. Organizacja zgodnie ze swoimi celami niesie pomoc zagubionym osobom, które zostały wykluczone ze społeczeństwa. Wiele z 450 osób⁵⁴, którym pomaga stowarzyszenie, opuściło Maroko w związku z obawą przed prześladowaniami i ostracyzmem społecznym. KifKif pozwala na odnalezienie społeczności, która da tym osobom poczucie bezpieczeństwa, stabilności i wspólnoty, a także zapewni możliwość rozwoju. Pozwala muzułmanom na zachowanie ich tożsamości religijnej i kulturowej oraz pomaga pogodzić je z orientacją seksualną. Zapewnia to program „muzułmanie dla integracji”, który poza pomocą w pogodzeniu tożsamości homoseksualnej z islamem ma na celu zwalczanie wśród lokalnej społeczności islamofobii, promowanie wielokulturowości, a także przeciwstawianie się radykalizmowi i fundamentalizmowi.

Przewodniczącym KifKif jest Samir Bargachi (سمير بركاشي), urodzony 10 września 1987 roku w Nador. Swoją aktywność na rzecz praw mniejszości seksualnych rozpoczął w 2004 roku w związku z aresztowaniem w Tetuan 43 osób pod zarzutem działalności homoseksualnej⁵⁵. Siedemnastoletni wtedy Samir za pośrednictwem Internetu podjął działania mające na celu uwolnienie zatrzymanych. Międzynarodowa akcja, którą zorganizował, spowodowała nadesłanie do mediów i ambasad marokańskich tysiąca listów z całego świata. Do koordynacji akcji Bargachi stworzył nieformalne forum dla członków społeczności LGBT w Maroku, a kilka miesięcy później utworzył pierwszą stronę internetową *gaymaroc.net*⁵⁶, będącą platformą do komunikacji mniejszości seksualnych w kraju⁵⁷.

Po uwolnieniu zatrzymanych w Tetuan powiększyła się grupa użytkowników forum stworzonego przez Samira. Opierając się na tym forum, w 2005 roku postanowił utworzyć organizację non profit, LGBT Maroc, której nazwa została zmieniona na KifKif (arab. „równy”). Za cel stowarzyszenia postawił pokojową walkę o prawa dla mniejszości seksualnych

---

⁵³ E. Martínez, *Samir Barghati, presidente de Kifkif: „España es ejemplar en el trato a las personas LGTB*, 8.04.2016, <http://www.diariocritico.com/noticia/496274/moda/samir-bargachi-kifkif.html> (dostęp: 11.04.2016).

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ K. El Ghazzali, *Morocco: No Democracy Without Guaranteeing Individual Liberties*, 5.06.2013, http://www.fairobserver.com/region/middle_east_north_africa/morocco-no-democracy-without-guaranteeing-individual-liberties/ (dostęp: 8.04.2016).

⁵⁶ Na dzień 8.04.2016 r. strona tymczasowo nie funkcjonuje ze względu na prace konserwatorskie.

⁵⁷ Jest to jeden z najczęściej odwiedzanych portali dla homoseksualistów w języku arabskim. T. Sánchez Vicente, *Atacan con versos del Corán la web de la organización de gays y lesbianas de Marruecos*, 27.03.2009, http://cadenaser.com/ser/2009/03/27/sociedad/1238123609_850215.html (dostęp: 4.04.2016).

w Maroku. W 2008 roku, jak już wspomniano, Bargachi wraz ze stworzoną przez siebie organizacją przeniósł się do Madrytu. Samir Bargachi jest także członkiem Międzynarodowego Stowarzyszenia Lesbijek i Gejów (International Lesbian and Gay Association).

Przewodniczący KifKif w 2010 roku otrzymał nagrodę Amerykańskiego Kongresu Islamskiego w konkursie na artykuł lub poemat dotyczący praw obywatelskich na Bliskim Wschodzie za pracę *El sufrimiento de mi amado* (Cierpienie ukochanego)⁵⁸. Za swoją aktywność na polu walki o prawa mniejszości jest mocno krytykowany przez środowiska konserwatywne. Irański rząd w lipcu 2009 roku oskarżył rząd marokański o zgodę na promocję niemoralności i pederastii i zarzucił mu brak działań w tej sprawie, a także przyjmowanie zachodnich wzorców świeckości państwa. W wydanym przez rząd irański oświadczeniu można znaleźć sformułowanie, że „Maroko ryzykuje, że stanie się nową Sodomą”⁵⁹. Rok później francuskojęzyczny magazyn „TelQuel” umieścił Samira Bargachi na liście 20 najbardziej kontrowersyjnych osób Maroka⁶⁰.

Organizacja KifKif i jej przewodniczący często działają również na terenie Maroka. Jest to przykład, że prawo w tym kraju nie jest w pełni egzekwowane przez organy ścigania. Samir Bargachi często podróżuje do swojej ojczyzny bez ukrywania własnej tożsamości i utrzymuje stały kontakt z członkami stowarzyszenia w Tangerze, Marrakeszu, Casablance i Rabacie. Jak przyznaje: „Policja zna nas dobrze i może do nas dotrzeć w ciągu dwóch–trzech dni. Nasza praca nie jest tak tajna”⁶¹. Taka postawa policji świadczy o istniejącym przyzwoleniu na „nielegalne” działania na rzecz homoseksualizmu w Maroku.

„Mithly”

W 2010 roku tuż przed wspomnianym koncertem Eltona Johna w Maroku organizacja KifKif postanowiła rozszerzyć pole swojej działalności również o prasę. Pierwszego kwietnia opublikowano premierowy numer miesięcznika „Mithly” (مجلة مثلي), którego tytuł tłumaczy się jako „gej” lub „jak ja”. Wybór tego słowa miał na celu zastąpienie powszechnie używanych *shazz*,

⁵⁸ https://es.wikipedia.org/wiki/Samir_Bargachi#cite_note-Hamsa-4 (dostęp: 5.04.2016).

⁵⁹ *Iran: Morocco 'Gay Association' Irks Hardliners*, <http://www1.adnkronos.com/AKI/English/Religion/?id=1.0.1162680106> (dostęp: 7.04.2016r.).

⁶⁰ <http://www.telquel-online.com/> (dostęp: 4.04.2016).

⁶¹ http://www.medelu.org/spip.php?page=imprimer_articulo&id_article=615 (dostęp: 6.04.2016).

zemel oraz *chaddh*, będących wulgarnymi określeniami homoseksualisty jako zbrodźcy. Czasopismo to było pierwszym gejowskim magazynem w świecie arabskim wydawanym w języku arabskim⁶². Ze względu na brak licencji rządowej pierwszy numer został potajemnie rozprowadzony na terenie Maroka w Tangerze, Fezie i Rabacie tylko w 200 darmowych egzemplarzach. Opublikowano je również online w języku arabskim oraz francuskim. Wydawnictwo uzyskało dofinansowanie Unii Europejskiej, a głównym inicjatorem jego powstania był Samir Bargachi, który został również redaktorem naczelnym. Autorzy, często zamieszkali w Maroku, pisali swoje artykuły przeważnie pod pseudonimami ze względu na obawę przed policją. Samir Bargachi za cel magazynu postawił „Dać głos lesbijkom, gejom, biseksualistom i transseksualistom, dzięki czemu będą mogli wyrazić siebie, mimo że oficjalnie społeczeństwo ignoruje ich istnienie”⁶³. „Mithly” miało także walczyć z nagonką, jaką prowadziły media krajowe, określające homoseksualistów jako zbrodźców stanowiących zagrożenie dla społeczeństwa.

Magazyn wydawany był co najmniej do 2012 roku, z którego pochodzi jedyna dostępna wersja elektroniczna – 14. numeru magazynu⁶⁴. Wśród artykułów znajdowały się eseje literackie, omówienia współczesnej sytuacji społecznej czy kultury homoseksualistów na świecie. Czternasty numer poświęcony został organizowanemu w Maroku International Day Against Homophobia (IDAHO). W numerze znalazły się również artykuły poświęcone islamskim fatwom dotyczącym homoseksualizmu oraz raport na temat prawnej sytuacji mniejszości seksualnych w Maroku, a także oświadczenie algierskiej organizacji LGBT Abu Nawas.

Publikacja „Mithly” wzbudziła wiele emocji. Z jednej strony Samir Bargachi był podziwiany za odwagę, że dał możliwość wypowiedzania się gejom w muzułmańskim społeczeństwie, a z drugiej wywołał stanowczy sprzeciw środowisk religijnych za promocję idei zagrażających tradycyjnym, rodzinnym wartościom. Jedną z takich krytycznych wypowiedzi ukazała się w gazecie „Attajdid” wydawanej przez Partię Sprawiedliwości i Rozwoju promującą islamską demokrację. Redaktor naczelny Mustafa Khelifi wyraził opinię, że „to co się dzieje w życiu prywatnym [homoseksualistów – M.P.] jest ich sprawą. Propagowanie i zachęcanie do homoseksualizmu stanowi

---

⁶² Na terenie Libanu od 2007 r. wydawano czasopismo „Bekhsoos”, ale tylko w wersji online.

⁶³ D. Belayachi, *Mithly, le magazine des homosexuels marocains*, 16.04.2010, <http://www.afrik.com/article19508.html> (dostęp: 9.04.2016).

⁶⁴ *Magazines from LGBT Groups in North Africa Available Online*, <https://www.outrightinternational.org/content/magazines-lgbt-groups-north-africa-available-online> (dostęp: 5.04.2016).

zagrożenie”⁶⁵. Wypowiedź ta sugeruje, że homoseksualiści mogą funkcjonować społecznie, o ile zachowają kwestie swojej seksualności w sferze prywatnej i nie będą się z nią obnosić, by nie gorszyć społeczeństwa i nie zachęcać innych do popełniania grzechu. Pokazuje to, że żywe jest konserwatywne przekonanie, iż bycie gejem czy lesbijką może wynikać z mody, promocji takiego stylu życia, a nie tylko orientacji seksualnej człowieka.

Wydanie „Mithly” pozytywnie ocenił pisarz Abdellah Taïa. Stwierdził, że „coś się dzieje w Maroku, co nie istnieje w innych częściach świata arabskiego. Nowa generacja [...] osiągnęła pewną swobodę ekspresji dzięki Internetowi, a ten magazyn jest wynikiem tej swobody”⁶⁶. Pokazuje to, że współczesny świat pozwala na znalezienie drogi dla dyskryminowanych mniejszości i przede wszystkim daje możliwość zwrócenia uwagi społecznej na obecność społeczności LGBT w kraju.

Warto jeszcze wspomnieć, że w Maroku wydawane jest drugie czasopismo, elektroniczne „Aswat”⁶⁷, poświęcone sprawom homoseksualnym. Pierwszy numer ukazał się 1 kwietnia 2012 roku dzięki wsparciu twórcy IDAHO Louisa-Georges’a Tina, a głównym przesłaniem pisma jest hasło „Miłość to nie zbrodnia”. Najgłośniejszą akcją zorganizowaną przez magazyn był projekt „Love for All”. W 2013 roku w związku ze zbliżającym się dniem 17 maja, w którym obchodzony jest Międzynarodowy Dzień Walki z Homofobią, została wystosowana prośba do społeczności muzułmańskich. Chodziło o to, by zrobić sobie zdjęcie z kartą, na której ręcznie wypisane miały być wyrazy poparcia dla środowiska LGBT. Proszono także o wypowiadanie się przeciwko homofobii i ciszy medialnej w sprawie prześladowań. Według publikacji na stronie Al Jazeera⁶⁸ akcja ta spotkała się z odpowiedzią nie tylko ze strony Marokańczyków, ale również Tunezyjczyków, Jemeńczyków i Algierczyków. Jednakże natychmiast podniosły się głosy, że na fotografiach nie widać twarzy – miało to związek z obawami przed ostracyzmem i prześladowaniami.

---

⁶⁵ D. Smith, *op.cit.*

⁶⁶ *Ibidem.*

⁶⁷ Strona internetowa organizacji i magazynu w języku arabskim: <http://www.aswatmag.com> (dostęp: 9.04.2016).

⁶⁸ *I'm Muslim and I'm Against Homophobia*, 9.05.2013, <http://stream.aljazeera.com/story/201305092041-0022745> (dostęp: 9.04.2016).

Abdellah Taïa

Drugim przyznającym się do homoseksualizmu Marokańczykiem podejmującym aktywną działalność społeczną jest Abdellah Taïa (عبد الله الطايح). Mieszkający w Paryżu pisarz i reżyser urodzony w 1973 roku w Sala zadebiutował powieścią *Mon Maroc* (Moje Maroko) wydaną w 2000 roku. Swoją twórczość literacką poświęca życiu homoseksualistów w Maroku w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych i opiera ją na własnych przeżyciach. Jego pierwszy film, *Salvation Army*, dał kinu arabskiemu „pierwszego gejskiego bohatera”⁶⁹.

Kontrowersję wzbudziła okładka francuskojęzycznego marokańskiego tygodnika „TelQuel” z czerwca 2007 roku ze zdjęciem pisarza podpisanym „Homoseksualista mimo wszystko”⁷⁰. Abdellah Taïa przyznał się do swej homoseksualności, mówił, że „wiedział od zawsze”⁷¹, ale „ukrywał ją najlepiej jak mógł, lecz jego zniewieściałość sprawdziła na niego kpiny i obelgi, chociaż później stało się to dla niego artystyczną inspiracją”⁷².

W artykule *A Boy to Be Sacrificed* opublikowanym w „New York Timesie”⁷³ Taïa opisał historię, którą przeżył, mając 11 lat. Wcześniej jego opowieść przytaczał Aaron Hicklin w tekście *Why Abdellah Taia Had to Die in Order to Live*⁷⁴. Przed domem rodziny Abdellaha zebrał się tłum mężczyzn, którzy wołali chłopca i grozili mu gwałtem. Abdellah tak podsumował to wydarzenie: „Każdy słyszał, nie tylko rodzina, ale także całe sąsiedztwo [...] Zobaczyłem wtedy, jak funkcjonuje społeczeństwo, w którym nikt cię nie obroni, nawet rodzice. Wtedy zdałem sobie sprawę, że muszę ukrywać kim jestem”⁷⁵. Był to wyznacznik jego życia do czasu wyjazdu do Paryża w 1998 roku, gdzie wreszcie mógł być otwarcie homoseksualistą.

---

⁶⁹ B. Colleen, *Venice: Arab Film Features Gay Protagonist*, 5.08.2013, <http://www.philstar.com/movies/features/2013/09/05/1175051/venice-arab-film-features-gay-protagonist> (dostęp: 8.04.2016).

⁷⁰ B. Whitaker, *Interview with Abdellah Taia*, January 2009, http://www.al-bab.com/arab/articles/abdellah_taia_salvation_army.htm (dostęp: 9.04.2016).

⁷¹ A. Hicklin, *Why Abdellah Taia Had to Die in Order to Live*, 26.01.2010, <http://www.out.com/entertainment/2010/01/26/why-abdellah-taia-had-die-order-live?page=full> (dostęp: 6.04.2016).

⁷² A. Alami, *Muslim, Gay and Making No Apologies*, 11.04.2014, http://www.nytimes.com/2014/04/12/world/middleeast/abdellah-taia-makes-his-directorial-debut.html?_r=0 (dostęp: 8.04.2016).

⁷³ A. Taïa, *A Boy to Be Sacrificed*, „The New York Times” 25.03.2012, <http://www.nytimes.com/2012/03/25/opinion/sunday/a-boy-to-be-sacrificed.html> (dostęp: 8.04.2016).

⁷⁴ A. Hicklin, *op.cit.*

⁷⁵ Cyt. za: *ibidem*.

Przyznanie się do swojej orientacji w 2007 roku było najtrudniejsze ze względu na konserwatyzm rodziny Abdellaha. Matkę jednakowoż bardziej zszokowało oświadczenie syna, że nie zamierza brać ślubu, niż jego orientacja. Było to spowodowane tym, że homoseksualizm nie przemawiał do jej wizji społeczeństwa tak, jak rezygnacja z małżeństwa, które stanowiło dla niej podstawowy element życia każdego człowieka. Pomimo tego wyznania rodzina zaakceptowała Abdellaha. Utrzymuje serdeczne stosunki z siostrami i ponad 40 siostrzenicami i siostrzeńcami, którzy według niego „symbolizują nową, bardziej otwartą generację Marokańczyków”⁷⁶. Bardziej negatywnie oświadczenie pisarza przyjęła prasa marokańska. Atakowano go:

Mówili, że jestem prostytutką i już nie jestem muzułmaninem, powinienem przeprosić za wstyd, który przyniosłem mojej matce, mojej religii, mojemu miastu, mojemu krajowi. Te ataki bolały, ale gorsza była cisza marokańskich intelektualistów. To tylko potwierdza, że oni są martwymi ludźmi, którzy żyją w innym świecie, oni nie mówią o nas, o rzeczywistości w Maroku⁷⁷.

Jego oświadczenie zapoczątkowało głośną społecznie debatę na temat praw mniejszości homoseksualnych i dyskryminacji, z jaką się spotykają. Abdellah poszedł za przykładem innego pisarza, Rachida O., autora między innymi *Chocolat chaud* i *Ce qui reste*, który również ujawnił swoją orientację, poświęcał jej wiele miejsca w twórczości, jednakże ukrywając się pod pseudonimem.

Abdellah Taïa jest autorem ośmiu książek, między innymi *Mon Maroc*, *An Arab Melancholia* oraz *La rouge du tarbouche*. Ostatnia stanowi zbiór krótkich opowieści zawierających krytykę dyskryminującego homoseksualistów prawa marokańskiego, Taïa opisał tu także swoje doświadczenia erotyczne.

Debiut reżyserski pisarza, *Salvation Army*, jest adaptacją książki pod tym samym tytułem. Film Abdellaha Taïa zagwarantował mu miano pierwszego arabskiego reżysera, u którego na ekranie bohaterem jest gej, będący alter ego autora. Film pokazywano na Narodowym Festiwalu Filmowym w Tangerze, a następnie na festiwalach w Toronto, Wenecji i Nowym Jorku. We Francji obraz zdobył Grand Prix Festiwalu Filmowego w Angers. Film przedstawia fragmenty z życia reżysera i pisarza, jego seksualną fascynację starszym o 20 lat bratem Abdelk'birem, doświadczenia erotyczne z obcymi mężczyznami w ciemnych uliczkach i kpiny środowiska ze zbyt dziewczęcego stylu bycia głównego bohatera. Obraz jest także wyrazem złości i fru-

⁷⁶ Cyt. za: A. Alami, *op.cit.*

⁷⁷ J. Edgar, *A Conversation with Moroccan Novelist Abdellah Taïa*, 20.09.2012, <http://www.sampsoniaway.org/literary-voices/2012/09/10/a-conversation-with-moroccan-novelist-abdellah-taia/> (dostęp: 8.04.2016).

stracji wywołanych hipokryzją społeczeństwa Maroka. Gdy jeszcze tam mieszkał, Taïa spotykał się z dużym zainteresowaniem ze strony starszych mężczyzn. Jednocześnie publicznie odrzuca się w Maroku homoseksualizm, zaprzeczając jakoby było to zjawisko obecne pośród Marokańczyków. Autor komentuje realia kraju tymi słowami: „Wielu mężczyzn w Maroku ma stosunki seksualne z mężczyznami, ale ja wyglądałem kobieco, więc byłem jedynym homoseksualistą. W Maroku napięcie seksualne jest wszędzie i chciałem pokazać w moim filmie bez scen seksu prawdę o tych ukrytych zachowaniach”⁷⁸. *Salvation Army* ukazuje hipokryzję i fałsz społeczeństwa Maroka: publicznie piętnowane i karane zjawisko homoseksualizmu jest powszechne wśród mieszkańców kraju i jest dopuszczane, nawet wobec dzieci, o czym świadczą opisane wyżej wydarzenia z życia jedenastoletniego Abdellaha. Taïa mówił o tym wiele razy: „Cała okolica chciała mnie zgwałcić. Wielu ludzi w Maroku jest wykorzystywanych przez kuzyna czy sąsiada, ale społeczeństwo nie chroni ich. Tam gwałt nic nie znaczy. Nic nie można z tym zrobić”⁷⁹.

Abdellah Taïa podkreśla, że pomimo swojej orientacji seksualnej czuje się muzułmaninem. Islam jest elementem jego tożsamości, której nie chce odrzucić, mimo to przyznaje, że nie jest „zobligowany do respektowania tradycji, religii”⁸⁰. Wyraża przekonanie, że w islamie istnieje wolność osobista, wolność, którą utracono z biegiem czasu i którą należy odzyskać, tak by każdy mógł być sobą, nieograniczony przez tradycję. Według Abdellaha homoseksualizm daje mu taką wolność, gdyż w związku jednopłciowym nie ma odgórnie narzuconych ról, są równe sobie osoby, które mają własną „inwencję”⁸¹, mogą być wolne i spełniać się w związku.

Poza działalnością artystyczną Abdellah Taïa angażuje się również w akcje społeczne. W 2007 roku, po samobójczych atakach dwóch młodych braci przy konsulacie Stanów Zjednoczonych w Casablance wystosował list do „LeMonde” pod tytułem „Musimy ratować marokańską młodzież”. Abdellah poprosił o pomoc innych członków elit artystycznych Maroka, aktorów i pisarzy. Uzyskał odpowiedź 18 z nich, był wśród nich również Tahar Ben Jelloun, jeden z najbardziej znanych pisarzy kraju. Wszyscy razem stworzyli dzieło zatytułowane *Lettres à un jeune Marocain* (Listy do młodego Marokańczyka), które miało pomóc w dostrzeżeniu problemu homoseksualizmu i zwalczać jego demonizację. Książka miała także na celu odsunięcie młodzieży od działalności terrorystycznej. Dzięki wsparciu milionera

---

⁷⁸ Cyt. za: A. Hicklin, *op.cit.*

⁷⁹ Cyt. za: A. Alami, *op.cit.*

⁸⁰ B. Whitaker, *op.cit.*

⁸¹ *Ibidem.*

Pierre'a Bergé udało się rozproszyc 90 tysięcy kopii książki w języku francuskim i arabskim.

HIV i AIDS

Omawiając kwestie homoseksualizmu, warto spojrzeć także na problem AIDS, który często jest stereotypowo wiązany z osobami uprawiającymi stosunki jedнопłciowe. Ważnym głosem w tej sprawie jest wypowiedź Samira Bargachiego: „Zorganizowaliśmy konferencję w Maroku nazwaną Rzeczywistość kontra Mity. Wiele osób wciąż myśli, że homoseksualiści przede wszystkim przenoszą AIDS lub są pedofilami”⁸². Spotkanie, o którym wspomina Bargachi, miało na celu walkę ze stereotypami i pokazanie, że homoseksualizm jest naturalną rzeczą i nie odpowiada za rozprzestrzenianie się wirusa HIV czy AIDS. W czasie konferencji podkreślano znaczenie prawidłowej edukacji na temat profilaktyki choroby i sposobów jej przenoszenia.

W społeczeństwie marokańskim około 0,1% mieszkańców zakażonych jest wirusem HIV, co stanowi około 30 tysięcy osób (dane w roku 2012)⁸³, brakuje informacji na temat, ile z nich jest homoseksualnych. W kraju działa Marokańskie Stowarzyszenie na rzecz walki z AIDS (Association de lutte contre le SIDA, ALCS). Organizacja powstała w 1988 roku. W tym samym roku w Maroku zarejestrowano 30 przypadków zakażenia⁸⁴. W ramach swej działalności organizacja już od lat dziewięćdziesiątych XX wieku przygotowuje, między innymi w Casablance i Rabacie, programy profilaktyczne dla mężczyzn uprawiających stosunki jedнопłciowe. To właśnie gejów i prostytutki ALCS uznawała za główne grupy, wśród których należy prowadzić działalność profilaktyczną, ucząc między innymi stosowania zabezpieczeń, takich jak prezerwatywy. W związku z ukrywaniem orientacji przez większość homoseksualistów w Maroku jedynymi adresatami tych działań były męskie prostytutki, dla których opracowano specjalny program. ALCS zorganizowała również na początku swojej działalności ośrodki w Agadirze, Casablance, Meknes, Rabacie i Tangerze, w których można było bezpłatnie przebadac się na obecność wirusa. W 2005 roku ALCS działała już w 16 biurach na terenie kraju. Jak już wspomniano, również organizacja

---

⁸² Cyt. za: D. Smith, *op.cit.*

⁸³ *HIV and AIDS Estimates (2012)*, <http://www.unaids.org/en/regionscountries/countries/morocco> (dostęp: 12.04.2016).

⁸⁴ Prof. Dr. Abdessamad, *HIV, AIDS and the Public Health Sector in Morocco*, 11.06.2009, <http://dialmy.over-blog.com/article-32518264.html> (dostęp: 12.04.2016).

KifKif organizuje warsztaty dotyczące zapobiegania zarażeniu wirusem HIV, a także prowadzi poradnictwo i badania medyczne.

W 2008 roku przeprowadzono badania wśród prostytutek. Wyniki pokazały, że aż 43,5% spośród ich klientów⁸⁵ odmawiało założenia prezerwatywy podczas stosunku. Pokazuje to, że edukacja dotycząca ochrony przed AIDS jest potrzebna. Sytuacja, którą obnażyło badanie, jest wynikiem niewiedzy, braku informacji na temat wirusa i choroby, a także braku kultury zabezpieczania się.

Podsumowanie

W artykule wyraźnie ukazano, że Marokańczykom trudno przypisać jednoznaczne stanowisko w kwestii homoseksualizmu. Z jednej strony mamy akty prawne penalizujące stosunki homoseksualne, a część społeczeństwa sprzeciwia się obecności osób o odmiennej orientacji wśród nich. Z drugiej strony prawo rzadko jest stosowane, a niektórzy obywatele jawnie wspierają mniejszości seksualne i wzywają do poszanowania praw obywatelskich i wolności. Według nich każdy ma prawo do życia w poczuciu bezpieczeństwa, jak zapisano w konstytucji Maroka z 2011 roku. W kraju akcje na rzecz społeczności LGBT podejmuje organizacja KifKif, powstały też dwa elektroniczne czasopisma, poświęcone tematyce związanej z tym środowiskiem i przybliżające jego sytuację, co uznaje się za znaczący postęp. Głośnym echem odbija się twórczość dwóch pisarzy, Abdellaha Taïa i Rachida O., którzy wprost mówią o swoim homoseksualizmie i ujawniają hipokryzję społeczeństwa kraju, w którym często dochodzi do wykorzystywania chłopców przez starszych mężczyzn.

Należy zwrócić uwagę, że w Europie osoby należące do społeczności LGBT również nie są traktowane tak jak pozostali członkowie społeczeństwa. Zniesiono prawne ograniczenia, w wyniku których można było zostać skazanym za stosunki homoseksualne, jednakże w wielu społeczeństwach osoby o odmiennej orientacji są prześladowane i dyskryminowane. W krajach europejskich wyraźnie widać jednak większą tolerancję i liberalne podejście współobywateli.

Warto przytoczyć słowa Abdellaha Taïa, który dostrzega w swym kraju zmianę, odkąd ogłosił publicznie, jakiej jest orientacji: „Maroko się zmienia. Wiele tabu zostaje przełamanych, jedno po drugim, i dlatego to nie jest

---

⁸⁵ *Moroccan Artists Sign Artists' AIDS Pact*, 3.12.2008, <http://archive.globalgayz.com/africa/morocco/gay-morocco-news-and-reports/#article2> (dostęp: 13.04.2016).

tylko moja rewolucja, to rewolucja w Maroku i arabskim świecie. Dlatego kontynuuję moje pisanie. Jestem częścią rewolucji w literaturze”⁸⁶. Pisarz mówi także: „Wierzę, że Arabska Wiosna przyniesie coś nowego i historycznego dla nas wszystkich. Mam nadzieję, że tak. W przeciwnym razie moje wypowiedzi, moje słowa, moje zaangażowanie się w ten ruch i pisanie artykułów o Arabskiej Wiośnie nie będzie miało żadnego znaczenia”⁸⁷. Wypowiedź ta, pochodząca z 2012 roku, konfrontowana z obecną sytuacją w kraju pokazuje jednak, że zmiana ta nie nastąpiła, a stosunek do homoseksualizmu w Maroku nadal nie jest jednoznacznie określony – pozostaje pomiędzy cichą tolerancją a przemocą i penalizacją.

Pomimo aspiracji do europejskości i westernizacji w Maroku dalej dochodzi do łamania i nieszanowania praw człowieka i jest to także element rozmów dotyczących zacieśniania stosunków handlowych i inwestycyjnych na arenie międzynarodowej. Liczy się, że w związku z tym, a także coraz głośniejszym domaganiem się swobód obywatelskich nastąpi powolna zmiana, zależy to jednakże tylko od rozwoju wpływów religijnych islamu, zarówno w Maroku, jak i w całym świecie muzułmańskim. Pozytywne jest to, że osoby o odmiennej orientacji seksualnej coraz lepiej radzą sobie z samoakceptacją i coraz śmielej mówią o swym homoseksualizmie otoczeniu, wykazując się odwagą, bo nie wiedzą przecież, z jaką spotkają się reakcją.

Na zakończenie warto przytoczyć również słowa listu *Mon Maroc, pourquoi es-tu si homophobe?* (Moje Maroko, czemu jesteś takie homofobiczne?), manifestu marokańskiego homoseksualisty: „Chciałbym móc powiedzieć, że cię kocham i dziękuję, albo powiedzieć, że jestem z ciebie dumny. Ale wydaje mi się, że jesteś lepszy w atakowaniu nas niż w sprawianiu, że jesteśmy dumni [...] Dzisiaj nie możemy czuć się bezpieczni we własnym domu”⁸⁸.

Bibliografia

- Dziekan M., *Cielesność w kulturze islamu* [w:] *Queer a islam. Alternatywna seksualność w kulturach muzułmańskich*, red. K. Górak-Sosnowska, Smak Słowa, Sopot 2012.
- El Feki S., *Życie intymne w arabskim świecie przemian*, tłum. A. Nowakowska, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2015.

---

⁸⁶ B. Whitaker, *op.cit.*

⁸⁷ J. Edgar, *op.cit.*

⁸⁸ H. Tahir, *My Morocco, Why Are You So Homophobic?*, 28.03.2016, http://www.huffingtonpost.com/hicham-tahir/my-morocco-why-are-you-so_b_9557152.html (dostęp: 13.04.2016).

- Górak-Sosnowska K., *Muzułmańska kultura konsumpcyjna*, Wydawnictwo Akademickie „Dialog”, Warszawa 2011.
- Habib S., *Islam and Homosexuality*, ABC-CLIO, LLC, Santa Barbara 2010.
- Krzymiński T., *Islam a homoseksualizm* [w:] *Arabowie, islam, świat*, red. M. Dziekan, I. Kończak, Wydawnictwo Ibidem, Łódź 2007.
- Krzyszpień J., *Homoseksualność a religia. Judaizm, chrześcijaństwo i islam (wprowadzenie)* [w:] *Queer Studies. Podręcznik kursu*, red. J. Kochanowski, M. Abramowicz, R. Biedroń, Kampania Przeciw Homofobii, Warszawa 2010.
- Murray S. O., *Islamic Homosexualities: Culture, History and Literature*, New York University Press, New York 1997.
- Queer a islam. Alternatywna seksualność w kulturach muzułmańskich*, red. K. Górak-Sosnowska, Smak Słowa, Sopot 2012.
- Report: The State of Human Rights for LGBT people in Africa*, Human Rights Campaign Foundation and Human Rights First 2014.
- Sexuality and Eroticism Among Males in Moslem Societies*, ed. A. Schmitt, J. Sofer, The Hawroth Press, New York 1992.

Źródła internetowe

- Abdessamad, *HIV, AIDS and the Public Health Sector in Morocco*, 11.06.2009, <http://dialmy.over-blog.com/article-32518264.html> (dostęp: 12.04.2016).
- Alami A., *Muslim, Gay and Making No Apologies*, 11.04.2014, http://www.nytimes.com/2014/04/12/world/middleeast/abdellah-taia-makes-his-directorial-debut.html?_r=0 (dostęp: 8.04.2016).
- Al-Ashraf H., *Gay Seminar Stirs Outrage in Morocco*, 19.03.2009, <http://www.alarabiya.net/articles/2009/03/19/68776.html> (dostęp: 6.04.2016).
- Arbaoui L., *Morocco Reportedly Arrests 20 Homosexuals in Agadir*, 21.06.2015, <http://www.moroccoworldnews.com/2015/06/161349/morocco-reportedly-arrests-20-homosexuals-in-agadir/> (dostęp: 5.04.2016).
- Baker P., *Guide for Gay People Visiting Morocco*, 20.10.2014, <http://www.theguardian.com/travel/2014/oct/20/guide-for-gay-people-visiting-morocco> (dostęp: 5.04.2016).
- Belayachi D., *Mithly, le magazine des homosexuels marocains*, 16.04.2010, <http://www.afrik.com/article19508.html> (dostęp: 9.04.2016).
- Bradley J.R., *Behind the Veil of Vice: The Business and Culture of Sex in the Middle East*, St. Martin's Pres LLC, New York 2010.
- Cembrero I., *La Gendarmeria de Marruecos detiene a 21 homosexuales*, 25.03.2008, http://elpais.com/diario/2008/03/25/sociedad/1206399606_850215.html (dostęp: 4.04.2016).
- Cembrero I., *Los islamistas, contra los 'gays'*, 16.06.2004, http://elpais.com/diario/2004/06/16/internacional/1087336821_850215.html (dostęp: 3.04.2016).
- Colleen B., *Venice: Arab Film Features Gay Protagonist*, 5.08.2013, <http://www.philstar.com/movies/features/2013/09/05/1175051/venice-arab-film-features-gay-protagonist> (dostęp: 8.04.2016).

- Country Reports on Human Rights Practices for 2012. Morocco*, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, U.S. Department of State, www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2012humanrightsreport/index.htm#wrapper (dostęp: 3.04.2016).
- Edgar J., *A Conversation with Moroccan Novelist Abdellah Taïa*, 20.09.2012, <http://www.sampsoniaway.org/literary-voices/2012/09/10/a-conversation-with-moroccan-novelist-abdellah-taia/> (dostęp: 8.04.2016).
- El Ghazzali K., *Morocco: No Democracy Without Guaranteeing Individual Liberties*, 5.06.2013, http://www.fairobserver.com/region/middle_east_north_africa/morocco-no-democracy-without-guaranteeing-individual-liberties/ (dostęp: 8.04.2016).
- El Kaidi Y., *Sexual Tourism in Morocco*, 22.01.2013, www.moroccoworldnews.com/2013/01/74751/sexual-tourism-in-morocco/ (dostęp: 3.04.2016).
- Hicklin A., *Why Abdellah Taia Had to Die in Order to Live*, 26.01.2010, <http://www.out.com/entertainment/2010/01/26/why-abdellah-taia-had-die-order-live?page=full> (dostęp: 6.04.2016).
- HIV and AIDS Estimates (2012)*, <http://www.unaids.org/en/regionscountries/countries/morocco> (dostęp: 12.04.2016).
- Homosexuality and Islam*, http://www.gutenberg.us/articles/homosexuality_and_islam (dostęp: 3.04.2016).
- I'm Muslim and I'm Against Homophobia*, 9.05.2013, <http://stream.aljazeera.com/story/201305092041-0022745> (dostęp: 9.04.2016).
- Iran: Morocco 'Gay Association' Irks Hardliners*, <http://www1.adnkronos.com/AKI/English/Religion/?id=1.0.1162680106> (dostęp: 7.04.2016).
- Ireland D., *Homo Witch Hunt in Morocco*, 15.01.2008, <http://archive.globalgayz.com/africa/morocco/gay-morocco-news-and-reports/#article2> (dostęp: 4.04.2016).
- Kifkif condena la brutal agresión a una pareja gay en Marruecos*, 25.03.2016, <http://www.kifkif.lgbt/agresion-marruecos/> (dostęp: 7.04.2016).
- KifKif, strona internetowa organizacji, <http://www.kifkif.lgbt> (dostęp: 4.03.2016).
- Lancement de la première revue internet homosexuelle au Maroc*, 14.05.2010, <http://www.lalibre.be/culture/medias-tele/lancement-de-la-premiere-revue-internet-homosexuelle-au-maroc-51b8bccee4b0de6db9bb8841> (dostęp: 6.04.2016).
- LGBT Rights by Country or Territory*, https://en.wikipedia.org/wiki/LGBT_rights_by_country_or_territory (dostęp: 28.03.2016).
- Magazines from LGBT Groups in North Africa Available Online*, <https://www.out-rightinternational.org/content/magazines-lgbt-groups-north-africa-available-online> (dostęp: 5.04.2016).
- (Male) Homosexuality and Islam*, Safra Project, <http://www.safraproject.org/sgi-malesexualityandislam.htm> (dostęp: 2.04.2016).
- Martínez E., Samir Barghati, *presidente de Kifkif: „España es ejemplar en el trato a las personas LGTB*, 8.04.2016, <http://www.diariocritico.com/noticia/496274/moda/samir-bargachi-kifkif.html> (dostęp: 11.04.2016).
- Moroccan Artists Sign Artists' AIDS Pact*, 3.12.2008, <http://archive.globalgayz.com/africa/morocco/gay-morocco-news-and-reports/#article2> (dostęp: 13.04.2016).
- Morocco. Code pénal [Kodeks karny Maroka]*, 26.11.1962, http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=190447 (dostęp: 3.04.2016).

- Morocco: Homosexuality Convictions Upheld*, 8.07.2014, <https://www.hrw.org/news/2014/07/08/morocco-homosexuality-convictions-upheld> (dostęp: 3.04.2016).
- Morocco: New Magazine Braves Risks to Give Voice to Arab Homosexuals*, 3.05.2010, <http://www.menassat.com/?q=en/news-articles/7411-morocco-new-magazine-braves-risks-give-voice-arab-homosexuals> (dostęp: 5.04.2016).
- Morocco: Situation of sexual minorities, including treatment by the authorities and society; the application of Article 489 of the Penal Code and cases with convictions for homosexuality; state protection and support services (2010-October 2013)*, UNHCR, 23.10.2013, www.refworld.org/docid/53732cbf4.html (dostęp: 5.04.2016).
- Pfeiffer T., Abdennebi Z., *Moroccan Gay Magazine Pushes Limits of Expression*, 19.05.2010, <http://uk.reuters.com/article/us-morocco-gay-idUKTRE64I2YS20100519> (dostęp: 3.04.2016).
- Pori I., *“Love is Not a Crime”: Goals of the Gay Movement in Morocco*, Department of Human Rights, Barnard College Human Rights Independent Study, 2015, Columbia University Academic Commons, <https://doi.org/10.7916/D8BK1BK4> (dostęp: 28.03.2016).
- Razkane v. Holder, Attorney General*, 21.04.2009, <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=4a5c97042> (dostęp: 5.04.2016).
- Sánchez Vicente T., *Atacan con versos del Corán la web de la organización de gays y lesbianas de Marruecos*, 27.03.2009, http://cadenaser.com/ser/2009/03/27/sociedad/1238123609_850215.html (dostęp: 4.04.2016).
- Sillberfeld J., *Au Maroc, un homme présumé gay agressé par une foule*, 30.06.2015, <http://yagg.com/2015/06/30/au-maroc-un-homme-presume-gay-agresse-par-une-foule/> (dostęp: 6.04.2016).
- Smith D., *Gay Magazine Launched in Morocco*, 20.05.2010, <http://www.theguardian.com/world/2010/may/20/gay-magazine-launch-morocco-rights> (dostęp: 6.04.2016).
- Sobre qué te podemos informar?*, <http://www.kifkif.lgbt/que-hacemos/> (dostęp: 4.03.2016).
- Somashekhar S., *Health Survey Gives Government Its First Large-Scale Data on Gay, Bisexual Population*, 15.07.2014, https://www.washingtonpost.com/national/health-science/health-survey-gives-government-its-first-large-scale-data-on-gay-bisexual-population/2014/07/14/2db9f4b0-092f-11e4-bbf1-cc51275e7f8f_story.html (dostęp: 3.04.2016).
- Strudwick P., *Ray Cole Interview: I Would Go Back to Moroccan Prison Hell for Jamal*, 16.10.2014, <http://www.theguardian.com/world/2014/oct/16/ray-cole-interview-jailed-morocco-homosexual> (dostęp: 5.04.2016).
- Table: Muslim Population by Country*, 27.01.2011, <http://www.pewforum.org/2011/01/27/table-muslim-population-by-country> (dostęp: 28.03.2016).
- Tahir H., *My Morocco, Why Are You So Homophobic?*, 28.03.2016, http://www.huffingtonpost.com/hicham-tahir/my-morocco-why-are-you-so_b_9557152.html (dostęp: 13.04.2016).
- Taïa A., *A Boy to Be Sacrificed*, „The New York Times” 25.03.2012, <http://www.ny-times.com/2012/03/25/opinion/sunday/a-boy-to-be-sacrificed.html> (dostęp: 8.04.2016).

- Whitaker B., *Interview with Abdellah Taia*, January 2009, http://www.al-bab.com/arab/articles/abdellah_taia_salvation_army.htm (dostęp: 9.04.2016).
- Williams J., *Victims of Homophobic Attack Freed from Prison in Morocco*, 12.04.2016, <http://www.pinknews.co.uk/2016/04/12/victims-of-homophobic-attack-freed-from-prison-in-morocco/> (dostęp: 14.04.2016).
- <http://www.aswatmag.com> (dostęp: 9.04.2016).
- <http://www.dailymotion.com/video/x3mvmj> (dostęp: 4.04.2016).
- http://www.medelu.org/spip.php?page=imprimir_articulo&id_article=615 (dostęp: 6.04.2016).
- <http://www.telquel-online.com/> (dostęp: 4.04.2016).
- https://es.wikipedia.org/wiki/Samir_Bargachi#cite_note-Hamsa-4 (dostęp: 5.04.2016).